

Bolondos mesék, 2019. R: Czippott Gábor, T: Lenkefi Zoltán, Sz: Balázs Csongor, Czumbil Örs, Lovas Gábor. Napsugár Bábszínház

Jászay Tamás

BÉKÉS MESÉK

NAPSUGÁR BÁBSZÍNHÁZ 2019

Mint arról e hasábkon is szó esett, a Békéscsabai Napsugár Bábszínház 2019 szeptemberében ünnepelte alapításának hetvenedik évfordulóját. Ebből az alkalomból – a színház felkérésére – behatóan foglalkoztam az első hét évtized történetével*, és a kutatás során szerzett ismeretek igen kíváncsivá tettek a folytatást illetően: hol tart most, milyen irányokba gondolkodik a bábszínház, mennyiben akar és tud megfelelni a sűrű és gazdag múlt rótt feladatoknak, illetve hogyan határozza meg önmagát egy folyamatosan változó korban. Ahogy az előző évadban a kecskeméti Círóka minden bemutatóját követtem, most a Napsugáron van a sor. Az első írásban a Czipott Gábor rendezte *Bolondos mesékről* és a Rumi László által tizenöt év után újra színre vitt *Vadhattyúkról* esik szó.

A bolondnál is van bolondabb

A Napsugár Bábszínház első bemutatója a 2019/2020-as évadban négy mesét fűz egybe, helyesebben pakol egymás mellé. Bár az illesztések nem mindig passzolnak, a szerkezet kibomlásával párhuzamosan a hangulat is fokozódik.

Különös, hibrid műfaj születik akkor, amikor a vásári bábjáték nem fogantatása és hosszú élettörténete alapvető helyszínén, a középkori (hangulatú), szakrális és profán határán billegő térszerkezetben tűnik fel. Mint most, a békéscsabai lbsen ház második emeletén, egy modern épület mélyén, vastag fémajtó mögött, fekete függönyök között, amiknek mind az a dolga, hogy a kósza fény sugarakat meg az oda nem való zajokat elnyeljék. Dohoghatja erre bárki, hogy a közelítő tében mégsem akarhatom kivezélni a gyerekeket valami fűtetlen térre, hogy a vásári játék autentikus körülményeivel szembesüljenek.

Tényleg nem, és tulajdonképpen van is némi, tétova alkotói szándék a szigorú határvonalak elmosására. Ugyanakkor rögzíteni kell, hogy az (is)

lenne ennek a színháznak a lényege, hogy pontosan megválasztott gesztusok segítségével újraépítse az egykori valóságot, vagyis esetünkben körültekintően rekonstruálja a vásárteret, annak minden, évszázadok óta jól működő összetevőjével együtt. Tehát meg kellene szólítani a közönséget, egyben tartani a nem túl hosszú játék idejére testeket és lelkeket, cinkos közösséget teremteni velük, aminek része a néző felé irányuló aktív kommunikáció. Az ti., hogy a játszó folyamatosan tudomást vesz a nézőjéről, annak örömeiről és nyugtáiról egyaránt, sőt mindezeket azonos játéka részévé teszi. Meg persze ott a nevetés, mint tán legfontosabb feltétel és mérce, amitől a rövid, optimista kicsengésű, az embert szerető és az életet igenlő jelenetek élnek, ragyogni kezdenek, függetlenül attól, hol és mikor halljuk őket. Gondoljunk csak a matuzsálemi korba lépő, de még mindig aktív Vitéz Lászlóra – valahogy így kell ezt csinálni!

A *Bolondos mesék* bemutatója ilyen szempontból hoz is ajándékot meg nem is, hiányérzetem éppen a nem kellően letisztázott alkotói-rendezői szándékokkal függ össze. A játék több ízben ígér valamit, amit aztán részben vagy nem teljesít. Vegyük rögtön az elejét: a folyosón várakozó gyerekeket a három zenész-színész alkalomhoz illően nagy csinnadrattával engedi-tereli a kisterembe.

Lovas Gábor népi(es), kobozra, dobokra és ilyen-olyan fúvósokra összeállított zenéje végig működik, és rögtön a belépéskor ügyesen alapozza a hangulatot: itt valami történni fog, erre, csak erre!

A három játszó sietve tisztázza az alapszabályokat, kiderül, hogy négy mesét mondanak el, melyek – Benedek Eleknel mind fellelhető – hősei egytől egyig bolondok, de legalábbis bolondos emberek, akik így-úgy megszabadulnak egy-egy kellemetlen szituációból. Nem tudom ezt másképp mondani, de zavar, hogy a játék már itt, az elején túlságosan jólfélt és kulturált, a szerepek fixnek, nem

* Szerkesztői megjegyzés: Jászay Tamás Napsugártól Napsugárig c. könyvének recenzióját a 98. oldaltól közöljük.

mozdíthatónak érződnek: ti ott ültök a nézőtér sötétjében, mi meg a színpadon állunk, a sorompó záva. És éppen ezért tudok lelkesedni a lezárásért, de előbb lássuk, hogyan jutunk el odáig!

„Az ostoba ember ostobasága rendszerint abból áll, hogy minden szituációban mást tesz, mint amit józan ember adott helyzetben tenne, ostobasága azonban rendszerint szerencsét hoz: meggazdagszik általa.” A Magyar Néprajzi Lexikon írja körbe így az archetipikus alakot, aki többnyire reális mesékben szerepel, vagyis ott, ahol hiányzik a csodás elem, ezáltal is az egyszeri emberben rejlik, a vészhelyzetben felszínre bukó képességeket hangsúlyozzák.

Békéscsabán Bolond Istók, Kolontos Palkó, Bolond Mihók és az aranyszörű bárány története szigorúan mellérendelő viszonyban kerül egymás mellé, már ami a történetmesélést illeti. Annál érdekesebb, és a figyelmet valóban leköti a bábtechnika és a színpadi nyelv következetes váltakoztatása, a belőlük kiolvasható építkezés. Három, az őket tartó husángokhoz odacsomózott durva zsákvászon, (ingtag) lábakra állított paraván veszi körbe és alkotja a játéktérrel, ezek inkább takarásként szolgálnak, más módon nem szolgálják a játékot. Az inges-gatyás-kalapos figurák ki-be ugrálnak szerep és narráció között, kevés kellékkal hatékonyan dolgoznak az összességében pasztell-natúr színvilágú környezetben.

Bolond Istók története a gurítható, fiókos szekrény asztallapján, ráapplikálható kiegészítőkkal és kézbe illő, fémpálcás marionettekkel elevenedik meg.

Balázs Csongor már itt az előadás motorja (és szép keretet ad majd, hogy a záró jelenetben is ő a főszereplő). A szegény apa három fiára mindössze egy bikát hagy örökségként, és a címszereplőt hiába próbálja elveszejteni két irigy testvére, ő mindig jól, jobban, legjobban jön ki a csapdahelyzetekből.

Lenkefi Zoltán bábjai nem szépek a szó hagyományos értelmében, ugyanakkor pontosan jellemznek: darabos, esetlen, ormótlan, fura alakok, akikkel időbe telik megbarátkozni, de mivel teljesítik feladatukat, sikerül. **Czipott Gábor** rendezését – és ez az egész előadásra áll – sok ponton ki kellene tisztítani, akkor tudna igazán stabilan állni

a lábán a szerkezet. Lehet, hogy csak az általam látott előadáson volt ez így, de az a benyomásom, hogy a játsszók mintha maguk sem lennének meggyőződve a választott forma hatékonyságáról. Kevés és bizonytalan a ki/beszólás a közönségnek (egy bátor dramaturg jól tett volna az anyagnak), a búzáir mibenléte körüli szófejtést és hercehurcát is sokkal rátermettebben kellene szervezni.

A banya eszén önkéntelenül is túljáró, beszélő számmal megáldott vagy megvert Kolontos Palkó (Lovas Gábor játssza ártatlan és huncut bájjal) sztorijánál történik az előadás első léptékváltása: a test elé tartott, botra erősített, textilből, fából, fémből kollázsolt absztrakt alakok közvetítik a cselekményt. Az addigi asztali játék tere hirtelen kitér, ember és báb más relációba kerül. A színház óvatosan, de elkezd önreflexív lenni: előttünk születik a játék, és a közreműködők össze-össze-kapnak a dolog megvalósításának mikéntjén. A közönség szempontjából hálás pillanatok (lennének) ezek is, ha az előadás belemenősebben vállalná ezt az irányt (és még így is méltán vált ki nevetést a nyílt színi bénázás).

A harmadik mese Bolond Mihókról szól. Báb helyett itt már élő szereplők játszanak, némi képmutogatással kiegészülve. Az éves szolgálatról újabb és újabb, egyre jelentősebb fizetéssel hazatérő, ám apja praktikus tanácsait csak folyamatos fáziskéséssel tudomásul venni képes fiú alig is érti, mi történik körülötte. Mihóknak **Czumbil Őrs** kőbuta arcot képes adni, miközben Balázs Csongor szintén nem értelmiségi apafigurájában érezhetően egyre jobban forr a burlasz által is inspirált düh. A paravánokra erősített, ládamélyről előkerülő festett képek kevés meglepetést okoznak, ugyanakkor a fokozáson alapuló mesélésben jól felmutatják a szerkezeti hasonlóságot.

Az aranyszörű bárány záró meséjének újramondása lesz a legvagányabb mind közül, méghozzá azon egyszerű oknál fogva, mert a játsszók itt végre kénytelenek teljesen lebontani az addig rögzített határokat nézőtér és színpad között. A történet akkor működik, ha a csillogó bundájú bárányhoz hozzáragadt tipikus figurák szerepébe bevonhatók a nézők. És ez itt megtörténik, nagyon is, a színészek

végre habozás nélkül, magabiztosan kezelik a célközönséget, akik bátran nyújtják a kezüket, azonnal partnerként viselkednek. Kell ehhez Mihály Csongor lehengerlő, ellentmondást nem tűrő, mégis barátságos és bizalomgerjesztő nézőanimálása: tud és

mer improvizálni, akciót indít, de odafigyel a reakcióra is, szóval megmutatja, mi a teendő ilyen esetben. Mindent összevetve azt nem állítanám, hogy itt minden jó, de hogy a vége jó, az egészen biztos. (*Bolondos mesék*, rendezte: Czipott Gábor)

Bolondos mesék, 2019

Andersen – Király Levente: *Vadhattyúk*, 2019. R: Rumi László, Z: Krulik Zoltán, Sz: (fent) Czipott Gábor, Csörtán Erzsébet, (lent) Gyarmati Éva

Családi mesedráma

Itt most valami történik: a Napsugár Bábszínház *Vadhattyúk* bemutatója érezhetően eseményszámba megy ebben a környezetben. Eközben Rumi László és alkotótársai a klasszikus Andersen-mese övéin egy másik, nagyon is kortárs történetet mondanak el.

Persze a dán mesemondót se lehet korszerűtlenséggel vádolni. Nincs a birtokban reprezentatív felmérés, mégis hiszem, hogy gyerekként nem csak én olvastam borzongva újra és újra ezeket a sztorikat: sokunkat vonzott-kényszerített valami hozzájuk az olykor horrorisztikus, máskor meg filozofikus, gyermekésszel teljességükben aligha fel fogható elemek, összefüggések, szimbólumok el lenére. Vagy éppen azok miatt, mondják joggal a mesepszichológia gyakorlói: a mágikus elemekkel, természetfölötti jelenésekkel keretezett történetek mélyére nézve olyan, teljességgel hétköznapi tapasztalatokkal és élményekkel szembesül gyerek (és szülő), mint az elválás, halál, féltékenység, szerelem, szeretet, bosszúvágy vagy áldozathozatal. A másfélszáznál is több mesét tartalmazó anderseni corpusból mintha kissé kilógna a *Vadhattyúk* története: a pálya elején publikált mese igen terjedelmes, cselekménye indázó és tekevényes. Sok irányt próbálgató alkotóelemei végül (talán) happy endinggé izmosodnak. **Király Levente** bábszínházi adaptációja – amellyel a rendező **Rumi László** tizenöt éve a Budapest Bábszínházban már dolgozott – az eredeti szöveget nem leegyszerűsíti, inkább célirányosan újragondolja.

Amit Andersen csak megemlít, majd megfelelkezni látszik róla, ti. a főszereplő királylány képeskönyvét, itt varázskalendáriumát, azt Király a fő problémát megoldó vezérmotívummá növeszti. A mesében szereplő tizenegy, vadhattyúvá változtatott, név és jellem nélküli királyfi számát lecsökkenti háromra (eszembe jut 2017-ből Nagy Orsolyának a kecskeméti Círóka számára készült átirata, amiben csak egyetlen vadhattyú szerepel: érthető, érzékeny változtatás mindkettő). És bár van rá törekvés, nem állíthatom, hogy az amúgy logikus és a történet egésze szempontjából hiányérzetet nem hagyó, lényeges dramaturgiai döntésnek köszönhetően a három

királyfiról sokkal többet tudnánk meg, mint annak előtte. Az, hogy egyikük vinni vagy lovagolni szeret, míg a másik falra mászni, a harmadik meg kutyákkal hancúrozni, kétségkívül szerethetővé és azonnal rokonszenvenessé teszi az alakokat, de a bonyolult történet szempontjából különösebb szerepe nincs. (A mese vége Andersennél zavarba ejt: a tizenegy testvér közül az egyik örökre emlékezni fog a különös kalandra, hiszen egyik oldalán emberi kart, de a másikon hattyúszárnyat visel. Értem és elfogadom, hogy a színpadi adaptáció ezzel sem tud törődni. Majd talán egy másik mesében.)

Amúgy tényleg pont olyanok a királyi utódok, mint bármelyik gyerek, és ebből az irányból érdemes olvasni Rumi László műves rendezését. Van abban valami sötét, tiszteleteli, mégis szelíd ünnepélyesség, ahogy a zene bekúszik a különös, titkokkal teli térbe. A Makám Zenekart vezető **Krulik Zoltán** jobb terminus híján világzenének nevezhető, archaikus motívumokat és kortárs hangzást ötvöző muzsikáját a hangszerek mögött már sokszor bizonyított helyi erő (Lovas Gábor, Rákóczi Antal, Schäfer Szilveszter) töltik meg étellel.

Illik az olykor szertartásos hangzás a rendező tervezte, stilizált formákból épülő, alapvetően rögzített, mégis fürge váltásokra képes díszlethez. Fából nem vaskarika a színpad majd' egészét elfoglaló építmény: zsanéros ajtókkal, ablakokkal, lőrészterű kémlelőnyílásokkal felszerelt, tág asszociációs mezőt nyitó óriási papíramis áll előttünk. A halott királyné nemes arcélű, előző századfordulás hangulatú, bekeretezett portréja fent középen lóg, síremlék, mementó is tehát az építmény, ugyanakkor a középkor eleji, nem kőből épített erődök világa is megidéződik (a régies hangulat visszaköszön a játsszók feketén-kéken derengő bársonyfelöltőin is). Az időről időre felnyíló, rejtélyes és látványos üzenetet közlő kalendáriumra is finoman rezonál a tér: mintha egy gerincével felfelé állított, szétnyíló lapjaival a földet súroló könyv kontúrjait látnánk. A természet közelsége a *Vadhattyúk* meséjének egyik kulcsa, az anyagválasztás innen is helyeselhető. Fából készültek a csatlakozó, a mese különböző helyszíneit megjelenítő, olykor kissé sután működtetett, színre emelt-gördített komplementer elemek

Vadhattyúk, 2019.
Sz: Gyarmati Éva, Soós Emőke

is: a királynő zarándokútjához szükséges szekér vagy a dajka háztáji gazdasága. A piramisból vagy mögüle előbújó, részletgazdagon faragott pálcásbábok mintha egy klasszikus mesekönyv lapjairól léptek volna elő, de a rendezés a gonosz varázslat pillanataiban jó érzékkel nyúl az árnyjátékhoz, a címszereplő madarak látványos röptetése pedig nem feledhető, erős pillanatokat hoz.

Tipikusságában is szívfájdító az alapszituáció: az özvegyen maradt apára ráakaszkodó új asszony mindent elkövet azért, hogy a háznál maradt három fiútól és egy lánytól rövid úton megszabaduljon. Ármánykodásai csak ideig-óráig járhatnak sikerrel, komoly próbatétel elé állítva a testvéreket: az őket összefűző szeretet teherbírását itt alaposan tesztelik, ám végül megnyugtatóan rendeződnek az események, ki-ki elnyeri méltó jutalmát. Az író és a rendező nyújtotta nem szűkös mozgásteret a karakterek kitöltik, és közben kérdésekkel bombázzák a nézőt. Mind közül a legkínzóbb, hogy mi lehet az oka az apa közönyének saját gyerekei sorsa iránt? Miért van az, hogy még a hangját se emeli fel, amikor újdonsült felesége úgy dönt, hogy a gyerekeit elparentálja otthonról, aztán meg miért nem törődik hol- és жылétükkel?

Az előadás úgy-ahogy megokolja mindezt, de az apai felelősség kérdése még így is nehezen megkerülhető. **Czipott Gábor** királygyáva, tétova és pipogya alak; tulajdonképpen csodálatos, hogy egy ország vezetésével bíznak meg egy ilyen pasast. **Csортán Erzsébet** királynője korunk gyermeke: magabiztos és céltudatos önmenedzser, aki könnyedén manipulálja környezetét. Igazi energjavámpír ez a nő, aki mintha a depressziós király maradék életerejét is elszívna. A három fiútestvér (**Balázs Csongor, Bíró Gyula, Czumbil Őrs**) inkább csak körvonalakat kap a színészektől: kamasz srácok, akiket leköt és elfoglal az örökös játék meg egymás zrikálása, így nem veszik észre a rájuk leselkedő komoly veszélyt. A királynő könnyedén csalta törbe őket: a díszes kelmébe öltöztetett pálcásbábok egy mozdulattal történő átváltozása

kecses, a levegőget nagy szárnycsapásokkal szelni képes hattyúkká pompás látványosság. **Gyarmati Éva** kiskirálynője kolonc a nagyobb fiútestvéreknek, játszani, foglalkozni kellene vele, de nekik mindig akad fontosabb dolgot.

Persze, hogy a legkisebbnek kell győzedelmeskednie: a kalendárium földöntúli ragyogásba vont, és **Soós Emőke** a királyi udvartól markáns véleménnyel rendelkező dajkájának nagyon is evilági, praktikus tanácsai segítik célja elérésében. Nem is egy, több, egyenként is halálosan komoly cél lebeg a királynő szeme előtt, hiszen a hattyúvá változtatott testvérek eredeti alakját vissza kell szerezni, a gonosz mostohától meg kell szabadulni, legvégül pedig szavak nélkül kell meggyőznie a jóképű királyfit (Balázs Csongor) arról, hogy ő nem boszorkány, így elkerülve a már nagyon közelről fenyegető máglyahalált.

Ezen a ponton pedig új fejezet kezdődik a varázslatos átváltozások egész sorát tartalmazó mesében. A fiúkból ideig-óráig hattyúk lettek, a boszorkányos bűbájjal kezelt királynőből pedig valódi csúfság, ám ezek olyan sebek, amelyek orvosolhatóak. De vajon mi a helyzet a lelkek átalakulásával? A *Vadhattyúk* előadása szépen kidolgozott figyelmeztetés és útmutatás: a felnőtté válás útja sokszor rögös és akadályokkal teli, de az alázat, a kitartás, és legfőképp a szeretet átsegít a legnehezebb pillanatokon is.

(Vadhattyúk, rendezte: Rumi László)

A Társulat. Fotók: Napsugár Bábszínház

BÉKÉS („PEACEFUL”) FAIRY TALES

In September 2019, the Napsugár (Sunbeam) Puppet Theater in Békéscsaba celebrated its seventieth anniversary. On this occasion and at the request of the theater, the author delved deeply into the history of the organization's first seven decades. The knowledge he gained in his researches whetted his appetite for more; he wanted to know what the theater is doing now, and in what direction its plans go. He further wanted to know how the company defines itself in the context of its rich past, and how they intend to meet the expectations in an ever-changing age. He also writes about *Crazy Tales (Bolondos mesék)*, directed by Gábor Czipott, and *The Wild Swans (Vadhattyúk)*, re-staged by László Rumi, fifteen years after its premiere. The first performance, *Crazy Tales*, combines four stories. Although the joints don't always fit, the atmosphere becomes ever more intense as the structure unfolds. The stories of Istók Bolond, Palkó Kolontos, Mihók Bolond and the gold-haired lamb came together in a strictly subordinate relationship – at least as far as storytelling is concerned. The viewer's attention is drawn to the consistent alternation of puppet technique and stage language and is engaged in the structures that they imply. Secondly, the author writes about a performance of *The Wild Swans*. This tale seems to differ a bit from the approximately 150 other fairy tales by Hans Christian Andersen. It was published at the beginning of his career and is quite voluminous with a twisting, intricate plot. The performance provides a beautifully crafted warning and instruction at the same time: the path to adulthood is often bumpy and full of obstacles, but humility, perseverance and, most of all, love help one through even the most difficult moments.